

Türkiye’de Cinsel İstismar Mağduru Çocukla Yürütülen Adli Görüşmenin Güvenilirliği

Reliability of Forensic Interview with Child Victims of Sexual Abuse in Türkiye

● Gülçin Orhan¹, ● Hatice Gülsen Erden²

¹Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Ankara

ÖZ

Çocuğun cinsel istismarı davalarında bazen tek delil, mağdur çocuğun beyanı olabilmektedir. Mağdur çocuğu ön planda tutarak ikincil travmalar yaşamalarının önüne geçmek için titiz ve dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereken cinsel istismar mağduru çocukla adli görüşmenin eğitilmiş profesyonellerce yürütülmesi Türkiye’de yakın zamanlı bir olgudur. Çocuk izlem merkezleri ve adli görüşme odaları, cinsel istismar mağduru çocuklarla adli görüşme gerçekleştirilen oluşumlardır. Bu yazıda, cinsel istismar mağduru çocukla yürütülen adli görüşmelerin güvenilirliği, özellikle çocuk izlem merkezi modelindeki uygulamalar temelinde aktarılmıştır. Buradan hareketle öncelikle, çocuk cinsel istismarının Türk hukukundaki yeri ve bu konudaki kurumsal uygulamalar ile kurumlar arası koordinasyonun öneminden söz edilmiştir. Ardından adli görüşmenin, mağdur çocuk ile yürütülen soruşturma açısından önemi hakkında bilgi verilerek adli görüşme sürecinin temel bileşenleri sıralanmıştır. Sonrasında dünyada yaygın şekilde kullanılan başlıca adli görüşme protokollerinin özelliklerinden bahsedilip mağdur beyanının güvenilirliğine ve güvenilirliği etkileyen unsurlara değinilmiştir. Son olarak, Türkiye’de adli görüşme uygulamalarını içine alan sistemde karşılaşılan aksaklıklar ve bunlara yönelik öneriler değerlendirilmiştir. İlgili yazın ışığında aktarılan öneriler; adli görüşmelerin ortak bir görüşme protokolü çerçevesinde gerçekleşmesi, adli görüşmeci süpervizyon eğitimlerinin sıklaştırılması ve zorunlu hale getirilmesi, çocukla adli görüşme eğitimlerine Cumhuriyet savcısı, hâkim, kolluk görevlisi ve çocuk koruma sisteminde görev alan profesyonellerin de katılım sağlaması ve adli görüşmenin güvenilirlik değerlendirmesinde tüm faktörlerin dikkate alınmasıdır.

Anahtar sözcükler: Cinsel istismar, adli görüşme, mağdur çocuk, güvenilirlik, çocuk izlem merkezleri

ABSTRACT

Sometimes the only evidence in child sexual abuse cases may be the declaration of the victim child. It is only recent phenomenon in Turkey that forensic interviews with child victims of sexual abuse prioritize the child victims and they are administered in a careful and delicate way that would not cause secondary traumatization, and they are conducted by professionals educated. Child advocacy centers and forensic interview rooms are formations where forensic interviews are conducted with children who are victims of sexual abuse. In this article, reliability of forensic interviews conducted with sexually abused child victims are covered on the basis of practices in child advocacy centers. From this point of view, the place of child abuse in Turkish law, institutional practices on this issue and the importance of coordination among institutions are mentioned. Subsequently, the importance of forensic interview for the investigation conducted with the child is explained, and basis components of the forensic interview process are listed. Afterwards, the characteristics of widely used protocols for forensic interviews in the world are mentioned and the reliability of victim’s statement effect and elements affecting the trustworthiness are touched upon. Last, the failures experienced in the system which includes forensic interviews in Turkey and suggestions to remedy these are assessed. Forensic interview should be done within the framework of a joint meeting protocol, increasing the frequency of forensic interviewer supervision training and making it compulsory, public prosecutor, judge, law enforcement officer and professionals working in the child protection system should also participate in the training of forensic interview with the child and consideration of all factors in the reliability evaluation of the forensic interview has been the suggestions conveyed in the light of the relevant literature.

Key words: Sexual abuse, forensic interview, child victim, reliability, child advocacy centers

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Gülçin Orhan, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Güvenlik Bilimleri Bölümü Ankara, Türkiye

E-posta/E-mail: gulcinpsy@gmail.com **Geliş tarihi/Received:** 15.03.2022 **Kabul tarihi/Accepted:** 20.05.2022

ORCID ID: 0000-0003-3116-9901

Giriş

Türk hukuk sisteminde, bireylerin refahının ihlal edilmesiyle ilgili hükümlerin içerisinde çocuk ihmal ve istismarı konusu tanımlanmıştır (Oral ve ark. 2001). Türk Ceza Kanunu'nda "cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar" bölümünün içerisindeki 103. madde "çocukların cinsel istismarı" şeklinde düzenlenmiştir (TCK 2004).

İstismar mağduru çocuğa yönelik müdahalelerin en önemlisi, çocuğun korunması ile sağlığına tekrardan kavuşmasını sağlamaktır. Türk Anayasası'na göre bu görev, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nindir (Bilen ve Akbulut 2019). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çeşitli kurumlarında, kurumlar arası işbirliğinin de mevcut olduğu çocuk koruma uygulamaları vardır. Çocukların korunmasına yönelik olarak "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı" birçok çalışma gerçekleştirmektedir (Ulukol 2019).

Türkiye'de çocuk adalet sisteminde sosyal çalışma vazifesi psikolog, çocuk gelişimcisi ve sosyal hizmet uzmanlarının sürdürülmesi olup, mağdur çocuklarla görüşmeler çocuk mahkemeleri, bakım ve sosyal rehabilitasyon birimleri ve çocuk koruma merkezlerinde yürütülmektedir (Erükçü ve Akbaş 2013, Alpar 2017). Üniversite hastaneleri bünyesinde hizmet sunan çocuk koruma merkezleri ekip çalışmasıyla faaliyet gösteren, çocuk mağdura bütüncül şekilde yaklaşan, teşhis, tedavi ile izlem merkezleri olma özelliği taşımaktadır (Aydın 2017). Bu merkezler, bilirkişi incelemesi amacıyla çocukların görüşme ve değerlendirmelerinin yapılması için adli yetkililer tarafından yönlendirildiği merkez olma özelliğine de sahiptir. Adli makamlarca yönlendirilmeleri halinde, aile içi şiddet mağduru, suça sürüklenmiş ve tanık çocuklar ile velayet değerlendirmesi nedeniyle adli sisteme dâhil olan çocukların değerlendirmesi çocuk koruma merkezleri tarafından yapılabilmektedir (Bağ ve ark. 2017).

Çocuklarla adli görüşmelerin yapılabilmesi ve ikincil örselenmelerinin önüne geçilebilmesi amacıyla bazı şehirlerde hastaneler içerisinde çocuk izlem merkezleri (2010) açılmış, adliyeler bünyesinde ise adli görüşme odaları (2017) oluşturulmuştur. Bu oluşumlarda görev alan profesyonellerin eğitimleri ilgili bakanlıklarca organize edilmektedir (Ermağan Çağlar ve Türk 2019). Çocuk izlem merkezleri, cinsel istismar mağduru ya da şüphesi olan çocukların beyanının alındığı, muayene işlemlerinin ve soruşturma işlemlerinin yürütüldüğü, pek çok kurumla eşgüdümlü çalışan merkezlerdir (Şamar 2018). Çocuk izlem merkezlerinde adli görüşme sonrasında iç ve dış beden muayenesi ile gebelik tespiti, kemik yaşı tespiti, mağdurun zihinsel kapasitesinin değerlendirilmesi ile mağdur beyanının güvenilirliğinin değerlendirilmesi gibi işlem ve değerlendirmeler Cumhuriyet Savcısının talimatı ile merkez içerisinde ya da merkezin bağlı olduğu sağlık tesisi içerisinde yapılmaktadır. Adli işlemlerden bağımsız şekilde cinsel yolla bulaşan hastalıkların değerlendirilmesi, akut cinsel saldırı sonrası tıbbi müdahale ve rutin çocuk sağlığı muayeneleri çocuk izlem merkezlerinin hastane

bünyesinde yer alması sayesinde gerçekleştirilebilmektedir (Bağ ve ark: 2017).

Adli görüşme odaları, mağdurların ve suça sürüklenen çocukların soruşturma ve kovuşturma evresinde ikincil örselenmesine engel olmak amaçlı hizmet sunan odalardır (Şamar 2018). Adli görüşme odaları, adli görüşmenin haricinde çocukla yürütülecek olan sosyal inceleme görüşmesinin yapılması amacıyla da kullanılabilir. Bazı istisnai durumlarda bu odalar, yetişkinleri kapsayan adli işlemler için de kullanılabilir. Adli görüşme odaları soruşturma ve kovuşturma süreçleri ile hukuk mahkemeleri tarafından kullanılabilirken çocuk izlem merkezlerinden yalnızca soruşturma sürecinde yararlanılabilmektedir. Çocuk izlem merkezlerinin bulunduğu yerlerde, cinsel istismar mağduru çocukların beyanlarının bu merkezlerde alınması gerekmektedir. Çocuk izlem merkezlerinin o ilde faaliyete geçmemiş olması halinde cinsel istismar mağduru çocukların beyanlarının adli görüşme odalarında alınması, adli görüşme odalarının da bulunmaması halinde uzmanın etkin şekilde katılım sağladığı, görüntü ve ses kaydı aracılığıyla alınması gereklidir. Yine çocuk izlem merkezinin mevcut olmaması veya daha uygun görülen durumlarda çocuğun dinlenmesi için çocuk koruma merkezleriyle işbirliği sağlanabilmektedir (Aydın 2017).

Çocukla adli görüşme, çocuk istismarı ya da çocuğa yönelen şiddet iddialarına ilişkin çocuğun gelişimine duyarlı olarak ve yasal olarak güvenilir bir şekilde çocuktan bilgiyi eksiksiz toplamanın bir yöntemidir (Newlin ve ark. 2015). Türkiye dışındaki ülkelerde de bulunan ve Türkiye'de yakın zamanlı bir oluşum olan çocuk izlem merkezi modelinde, çocuğun beyanı, adli görüşme alanında eğitilmiş bir profesyonel tarafından alınmakta, böylece çocuğun istismar deneyimini birçok kez ifade ederek örselenmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır (Erükçü ve Akbaş 2013). Cinsel istismar vakalarında ekip çalışması ve olgu yönetimi büyük öneme sahiptir. Mağdurun ikincil örselenmesini olabildiğince önlemede büyük öneme sahip olan Türkiye çocuk izlem merkezleri gibi modellerde farklı alanlardan birçok uzman birlikte görev almaktadır (Çelik 2017). Bu kapsamda, bu çalışma ile Türkiye'de yakın zamandır faaliyet gösteren (Erükçü ve Akbaş 2013) bu yeni uygulama modellerinde yürütülen adli görüşmelerin güvenilirliğinin adli görüşme protokolleri, ülkemiz uygulamalarında yapılan adli görüşmeler, yaşça küçük ve kırılgan durumdaki çocukla yapılan adli görüşmeler ve ölçüt bazlı içerik analizi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Adli görüşme protokolleri ve çok boyutlu bir güvenilirlik değerlendirmesi dikkate alınarak sunulacak öneriler sayesinde çocuğun yüksek yararına hizmet sunan modeller bünyesinde yürütülen adli görüşmelerin niteliğinde artış olacağı (Toth 2011, Ermağan Çağlar ve Türk 2019, Bilginer ve ark. 2021) değerlendirilmektedir.

Çocukla Adli Görüşmenin Önemi

Alan yazını, çocukların ceza adalet sistemine katılımının zorlayıcı doğasına işaret etmektedir. Öyle ki dünyanın pek çok ülkesinde istismara maruz kalma şüphesiyle çocuklar, ceza adalet sistemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu karşılaşma yaşları ne olursa olsun, özellikle de okul öncesi yaş grubu çocukları için zorlayıcıdır (Katz

ve Kosher 2020). Cinsel istismarın suç olmasından kaynaklı olarak mağdurlar, istismar yaşantılarını tekrar tekrar ifade etme durumunda olabilmektedir. Mağdur çocukların travmatik yaşantılarını sürekli olarak aktarmak durumunda kalmaları kendilerinin ikincil örselenmesine sebep olmakta, istismarın olumsuz sonuçlarının azalmasını da engellemektedir. Cinsel istismar sadece adli bir olay olmayıp sağlık ve sosyal hizmeti de ilgilendiren bir konu olması nedeniyle kurumlar içindeki koordinasyon eksikliğinden dolayı da mağdur, aynı sorulara cevaplar vermek zorunda kalabilmektedir (Kök 2019).

Çoğu zaman cezai suçların başarılı şekilde soruşturma ve kovuşturması, çocuk mağdur ve/veya tanıklardan güvenilir bilgi elde etmeye bağlıdır. Bazen neler olduğuna dair bilgi, yalnızca soruşturma görüşmesi sırasında çocuktan temin edilen bilgiden gelmektedir. Soruşturma görüşmesinin sonuçlarına dayanarak üç karar verilmektedir: cezai yargı kararları, çocuk koruma kararları, terapötik ve destekleyici müdahale kararları. Soruşturma görüşmesinin amacı, yanlış ya da yanıltıcı bilgi edinmeksizin bu kararların her birine yardımcı olacak bilgiler elde etmektir. Çocuklara yönelik düzenlenen raporlar ise birçok durumda kritik delil olması sebebi ile kendilerinden bilgi elde ederken en iyi metotları kullanmak son derece önemlidir (Perona ve ark. 2005).

Çocuk istismarı vakalarında, çocuk ile gerçekleştiren görüşme büyük öneme sahip olup bu görüşmelerin daima deneyimli ve bu alanda eğitilmiş meslek elemanlarınca yürütülmesi gereklidir (Polat 2007). Mağdur çocukla görüşmenin çocuğu örselemeden yürütülmesi önemlidir. Ancak uzmanın, görüşme alanındaki yetersizliği ve mağdurun olayı tekrar tekrar anlatmak durumunda kalmasıyla çocuğun örselenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Benzer şekilde, görüşme konusunda yetkin olmayan uzmanın görüşmede soruları uygun olmayan biçimde sorması da çocuğun daha fazla travmatize olmasına yol açabilmektedir (Erükçü ve Akbaş 2013). İstismar mağduru çocuk ile görüşmede ideal olanı, yalnızca bir görüşmecinin görüşme sürecini yürütmesidir (Çelik 2017).

Çocuklarla görüşme, içten fakat analitik ve eleştirel bir bakış açısı gerektiren bir görevdir. Bu bakış açısı, yanlış sonuçlara varmaktan kaçınma için gereklidir. Suçsuz kişilerin yanlış suçlamalara karşı korunması ile çocukların gelecekteki risklerden korunabilmesi için gerçek istismarın belirlenmesi hedefleri çok önemlidir. Bu birbirleriyle bağdaşan hedeflerin her ikisi de, çocuklardan doğru bilgi elde etmek için belirlenmiş olan uygulamaları izleyen adli görüşmeyle korunmaktadır (Perona ve ark. 2005).

Cinsel istismar mağduru çocuklarla yetkin adli görüşmeler yürütme, faillerin suçunun kanıtlanmasını ve mağdurlar ile haksız yere suçlanan kişilerin korunmasını sağlamada son derece önemli görülmektedir (Cronch ve ark. 2006). Doğru tekniklerle yürütülmeyen, başarısız adli görüşmelerin çocuk mağdurlara, ceza davalarına ve çocuk koruma sistemine zarar verici etkiye sahip olduğu düşünülmektedir (Wood ve Garven 2000). Doğru tekniklerle yürütülmeyen adli görüşmelerin etkileri aşağıda sıralanmıştır:

1. Doğru tekniklerle yürütülmeyen görüşmeler, bazen masum

kişilerin haksız yere suçlanmasına yol açabilir.

2. Çocuk, istismara maruz kalmamışken maruz kalmış gibi doğru olmayan iddiaların öne sürülmesi, çocuğun ebeveynlerinden ya da bakım verenlerinden ayrılmasına veya çocuğun yasal tahkikata ya da duruşmalara katılımına bağlı olarak travmatik stres yaşamasına yol açabilir.
3. Cinsel istismar iddiası, uygun olmayan görüşme tekniklerine dayalı olarak öne sürüldüğünde, gerçeği yalandan ayırt etme görevi çok daha zor hale gelebilir ve çocuğun güvenilirliği tehlikeye düşebilir.
4. Çocuk koruma hizmetleri, kolluk ve yasal sistemin kaynakları soruşturma ve yargılamalarla tüketilebilir. Uygun olmayan görüşmelerle yürütülen ceza davaları sebebiyle önemli ölçüde para ve zaman kaybı yaşanmaktadır.
5. Çocuk koruma kurumları ve yasal kurumların sınırlı olan kaynakları bu davalar için tüketildiği takdirde, gerçekten istismar mağduru olan çocuklara destek sağlamak üzere daha az para ve zaman mevcut olacaktır (Wood ve Garven 2000).

Çocukla Adli Görüşmenin Güvenilirliği

Mağdur güvenilirliği algısı, Anglo-sakson hukuk sisteminde yer alan jürinin karar almasında, özellikle de onaylayıcı tanıkların çoğu kez bulunmadığı çocuk cinsel istismarı davaları bağlamında kritik bir etkidir. Güvenilirliğin ve bu alanda büyüyen yazının önemine rağmen güvenilirliğin ne olduğu, hangi alanları kapsadığı ve kapsamlı bir şekilde nasıl ölçülebileceği konusunda tek bir anlayış henüz mevcut değildir (Voogt ve ark. 2017).

Çocuk istismarının şüphelileri sorgulandıkları zaman çoğunlukla iddiayı kabul etmemektedir. Bu sebepten dolayı mağdurun beyanı değerlidir, çoğu zaman istismar olayının tanığı ya da delili de mevcut değildir (Şamar 2018). Mağdur güvenilirliği, çocuğa yönelik kötü muamele iddialarını içeren davaların sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Cassidy ve ark. 2020). Mağdur çocuğa dair rapor ışığında savcılık, istismara yönelik bulgular varsa Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri gereğince soruşturma başlatmaktadır (Kök 2019). Çocuklarla polis görüşmesi uygulaması, algılanan mağdur güvenilirliğine etkide bulunabilmekte ve bu sayede ciddi yasal sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Cassidy ve ark. 2020). Günümüzde, dünyanın pek çok yerinde çeşitli alanlardan profesyoneller, çocuğun gelişimine duyarlı şekilde yürütülen adli görüşme konusunda özel olarak eğitim almıştır. Adli görüşmeler, doğası gereği araştırmacı olup çocuğun korunması ile suçlunun sorumluluğunun belirlenmesine yardımcı olmada mahkeme için kanıt işlevi görebilecek güvenilir bilgi toplamayı amaçlamaktadır (Toth 2011).

Adli Görüşme Protokolleri ve Güvenilirlik

Pek çok ülkede, çocukla adli görüşmelerin belli bir standartta yürütülmesine çalışılmakta, bu standartlarda katı kurallar yerine esnek ilkeler benimsenmekte ve mağdur çocuk beyanının güvenilirliği yarı yapılandırılmış görüşme protokolleri ile yükseltilmeye gayret edilmektedir (Ermağan Çağlar ve Türk

2019). Mağdurun görüşmeler sırasında yaşayabileceği travmayı azaltma, aktarımlarını yanlış bilgilere sebep olmadan nitelik ve nicelik yönünden verimli şekle getirme ve diğer kurumların faydalanmasına uygun duruma getirme adli görüşme protokollerinin öncelikli amaçlarındandır (Çelik 2014).

Adli görüşme protokolleri arasında yer alan ve Minnesota'da Cornerhouse Çocuk Savunuculuk Merkezi tarafından 1989 yılında geliştirilen RATAÇ protokolü "ilişki kurma, anatomi tanımlama, dokunmaları sorgulama, istismar öyküsü ve kapanış" unsurlarını içermektedir (Toth 2011). Yarı yapılandırılmış görüşme protokollerinden olan Cornerhouse RATAÇ görüşme protokolü, kişi merkezlidir ve adli olarak güvenilirdir. Bu protokolda, bireylere saygılı ve hassasiyetle davranılması esas olup çocukların kendi deneyimleri konusunda uzman oldukları ve eğer kendi yöntemleriyle iletişim kurma imkânına sahiplerse zarar görmelerinin daha az olası olduğu fikrine dayanmaktadır. Görüşmelerin yarı yapılandırılmış doğası, her görüşmenin benzer konuları kapsamasını sağlamaktadır. Aynı zamanda protokol, görüşmecinin konuları nasıl ele alacağı konusunda esnekliğe imkân tanımaktadır. Yarı yapılandırılmış olan görüşmelerin esnekliği, çocukların gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarına karşı görüşmecilerin hassas ve duyarlı olmalarını sağlamaktadır. Sorgulama, doğru anlatıyı ortaya çıkarmak üzere tasarlanmıştır. Bu protokolü kullanan görüşmeciler, yönlendirici ve telkin edici tekniklerden kaçınmakta, açık uçlu sorulara ve tarafsız bir bakış açısına itimat etmektedir. Sorulara ilaveten ayrıca, bu konuda eğitilmiş bir görüşmeci tarafından uygun görüldüğü takdirde çizimler, diyagramlar ve anatomik bebekleri içeren ek yöntemler kullanılabilir (Anderson ve ark. 2010). Türkiye çocuk izlem merkezlerindeki görüşme standartlarında, Amerikan çocuk savunuculuk merkezi (child advocacy center) oluşumunda çoğunlukla kullanılan "Cornerhouse RATAÇ" protokolü esas alınmıştır (Bağ ve Bilginer 2018).

Bir diğer adli görüşme protokolü olan NICHHD (National Institute of Child Health and Human Development) (Ulusal Çocuk Sağlığı ve İnsan Gelişim Enstitüsü Protokolü), Ulusal Çocuk Sağlığı ve İnsan Gelişim Enstitüsü'nde Michael Lamb liderliğinde bir grup araştırmacı tarafından sözlü anlatıda açık uçlu istemlerin kullanımını teşvik etmek üzere geliştirilmiştir (Toth 2011, La Rooy et al. 2015). Yapılandırılmış NICHHD protokolünün kullanımı, mağdur olduğu iddia edilen kişilerden elde edilen bilgilerin kalitesini iyileştirmektedir. NICHHD protokolü, soruşturma görüşmesinin tüm aşamalarını kapsamaktadır. Giriş aşamasında görüşmeci kendisini tanıtır, çocuğun görevlerini (olayları ayrıntılı olarak açıklama ve gerçekleri söyleme) açıklar ve temel kural ile beklentileri (çocuğun yeri geldiğinde görüşmeciye düzeltebileceği ya da "bilmiyorum", "hatırlamıyorum", "anlamıyorum" diyebileceği) izah eder. Giriş aşamasını takip eden ilişki kurma aşaması, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak çocuklar için rahat, destekleyici bir ortam oluşturma ve çocuklarla görüşmeciler arasında uyum sağlama tasarlanmıştır. İkinci kısımda, çocuklardan yakın zamanda yaşadığı nötr bir olayı ayrıntılı olarak ifade etmeleri istenmektedir. Bu uygulama, çocuktan beklenen özgül ayrıntı düzeyini gösterirken, ana kısımda kullanılan teknikler ve açık uçlu soruşturma stratejilerine çocuğu alıştırmak

için planlanmıştır. Adli görüşmenin ana kısmından önce gelen geçiş bölümünde ima yolu ile değil, bir dizi komutlar serisi ile ve mümkün olduğunca açık komutlarla araştırılmakta olan hedef olay ya da olaylar tanımlanmaya çalışılır. Çocuk yalnızca hedef olay ya da olayları tanımlamada başarısız olursa görüşmeci, dikkatli bir şekilde ifade edilen ve artan şekilde odaklanan bazı komutları sırasıyla kullanır. Eğer çocuk bir iddiada bulunursa serbest hatırlamaya bir davetle ("bana her şeyi anlat") başlanır. İlk anlatım tamamlanır tamamlanmaz görüşmeci, çocuktan olayın bir kez mi yoksa birden fazla kez mi meydana geldiğini belirtmesini ister ve ardından izleyen ("sonra ne oldu?") ve ipuçlu (daha önceden bahsedilmiş olan bir kişi/nesne/eylem) istemleri kullanarak olaya özgü bilgileri sağlamaya devam eder. İddia edilen olay ya da olaylarla ilgili serbest hatırlamaları açığa çıkarmak için "bununla ilgili bana her şeyi anlat" şeklinde, çocuğun bahsettiği detaylara atıf yapılır. Ancak serbest hatırlama komutları tamamen bittikten sonra görüşmeci hedefli soruları (çocuğun daha önce bahsettiği ayrıntılara hitap eden odaklanmış ve belli kategorilerde [örneğin: zaman, görünüm] bilgi edinmeyi amaçlayan "ne zaman oldu?" veya "bahsedilen araba ne renk idi?" gibi sorular) izler. Eğer çok önemli olan detaylar hala eksikse görüşmeciler, seçeneklerle sınırlı sorular (çoğunlukla evet - hayır soruları ya da zorunlu tercih soruları) sorar. Çocuğa ne tür bir yanıt beklendiğini bildiren imalı sözler, kesinlikle yöneltmez (Lamb ve ark. 2007).

RATAÇ protokolünde, görüşmecinin çocukla ilişki kurması aşamasında resim çizme ve benzer teknikler kullanılmaktadır. Çocukla ilişki kurulmasının ardından, 10 yaşın altındaki çocuklar için anatomik çizimler üzerinden vücut kısımlarını isimlendirmesinin istenmesi ve dokunmaların konuşulması aşaması takip etmektedir. NICHHD protokolüne dayalı yaklaşımlarda ise, doğru olmayan bilgileri ortaya çıkarma riskini arttırabileceği düşüncesiyle oyuncak bebek ve çizimler gibi yardımcı yöntemlerin kullanımı önerilmemektedir (Toth 2011).

Hem RATAÇ hem NICHHD protokolü, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı olma ve görüşme uygulamalarını geliştirme isteğiyle hareket etmektedir. İki protokolda de görüşme ortamı gizli, dikkat dağıtıcı unsurlardan uzak, çocuk dostu ve nötr olmalıdır. Mümkün olduğunca, görüşmede çocuk ve görüşmeci dışında kimse bulunmamalıdır. Her iki protokolda de görüşmenin video kaydına alınması, görüşmeyi doküman haline getirmenin en iyi ve en eksiksiz yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Tercih edilen protokol ne olursa olsun görüşmeciler, çocuğun zihinsel, ruhsal ve fiziksel durumu ile bilgi verme yeterliliğini (örneğin, çocuk yorgun ya da dikkati dağılmış olabilir veya çocuğun uyku zamanıdır) dikkate almalıdır. Her iki yaklaşım da objektifliğini koruyarak görüşmeyi sürdüren, aynı zamanda destekleyici, sıcak ve arkadaşça tavra sahip olan görüşmeciye vurgu yapmaktadır. Görüşme sırasında gelişime uygun davranmak çok önemli olup her iki yaklaşım da görüşmecilerin, çocuğun dili kullanma ve anlama yetisine özenle dikkat etmesini ve çocuğun gelişimsel düzeyine uyum sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Her iki yaklaşım da çocuğun benzersizliğini kabul ederek çocuğa saygı göstermeyi temel almaktadır. Çocuğun bilişsel gelişim düzeyine uyum sağlamaya ek olarak, görüşmeciler çocuğun yaşı, içinde yaşadığı

kültürü, deneyimleri, engeli olup olmadığı ve desteklenme düzeyi ile benzersiz özelliklerini dikkate almalıdır (Toth 2011).

Türkiye çocuk izlem merkezlerinde cinsel istismar mağduru çocukla yapılan görüşmeler, yarı yapılandırılmıştır (Bağ ve Bilginer 2018). Yarı yapılandırılmış görüşme, bu konuda eğitilmiş profesyoneller tarafından yürütülmesi gereken, odak noktası görüşülen kişi olan, soruların yönetilmesinde ve bilgiye ulaşmada farklı yollar seçebilen ve alınan cevapları yorumlama yönünden esnek davranılabilen görüşme türüdür (Polat 2007). Adli görüşmelere açık uçlu sorularla başlayarak görüşmenin ilerleyen aşamasında odaklanan teknik kullanmak temeldir (Çelik 2014). Açık uçlu sorular, öncelikle yaşça daha büyük olan çocuklar ve ergenlerde kullanılmalıdır (Cronch ve ark. 2006).

Çocukla Adli Görüşme Yürütülen Bazı Modeller İşığında Güvenilirlik

Türkiye çocuk izlem merkezi ve adli görüşme odası modellerinin yurtdışı örnekleri incelendiğinde, 1985 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde çocuk savunuculuk merkezlerinin kurulmaya başladığı görülmektedir (Goddard ve ark. 2015). Türkiye çocuk izlem merkezi modeline benzer şekilde, yurt dışındaki çocuk savunuculuk merkezleri de çocuk dostu olarak yapılandırılmış bir tesiste tıbbi muayeneler, psikolojik destek ve savunuculuk hizmetleri gibi temel hizmetlerin sunulmasını içermektedir. Aynı zamanda, istismarın soruşturulmasında işbirliği yapan çok disiplinli ve çok kurumlu ekip için merkez noktası konumundadır (Herbert ve Bromfield 2016). Bu merkezde adli görüşmeler, özel olarak eğitim almış adli görüşmeciler tarafından yapılmaktadır. Adli görüşmeciler, süpervizyon eğitiminin yanı sıra düzenli geri bildirim ve akran destek gruplarına katılım göstermektedir. Bunlar, sürecin hayati bir parçası olarak görülmekte ve görüşme becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Goddard ve ark. 2015). Benzer şekilde, Türkiye çocuk izlem merkezi modelinde de 2018 yılından itibaren adli görüşme süpervizyon eğitimlerine başlandığı bilinmekle birlikte, bu model için süpervizyon eğitimlerinin yıllık periyotlarla tekrarlanması ve zorunlu hizmet içi eğitim programlarının oluşturulması önerilmektedir (Orhan 2020). Bununla birlikte, yurtdışı modellerde adli görüşmecilerin çeşitli disiplinlerden, eğitim geçmişinden ve kurumlardan geldiği görülmektedir. Disiplinler arası hedefler farklılık gösterse de etkili adli görüşmecilerin benzer beceri ve teknikleri kullandığı belirtilmiştir (APSAC 2012). Ulusal Çocuk Savunuculuk Merkezi (National Children's Advocacy Center) tarafından düzenlenen çocukla adli görüşme eğitimine geçmişte çocuk savunuculuk merkezleri, kolluk kuvvetleri, çocuk koruma hizmetleri, tıbbi hizmetler ve yasal kurumlarla bağlantılı kişiler katılımcı olarak dâhil edilirken, 1998 yılından bu yana 50 eyalet ve 12 yabancı ülkeden silahlı kuvvetler ve sivil toplum kuruluşlarında görev alan binlerce profesyonellerde katılım sağladığı belirtilmektedir (Newlin ve ark. 2015). Türkiye çocuk izlem merkezi modelinde adli görüşmeciler, özellikli eğitim programını başarı ile tamamlamış olan hekim, uzman hemşire, psikolog, çocuk gelişimcisi ve sosyal çalışmacı unvanlı profesyonellerden oluşmakta (Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017), Belarus modeline bakıldığında çocukla görüşme yapan uzmanlar önceleri polis

memurları iken günümüzde adli görüşmeleri, konu ile ilgili özel olarak eğitim almış psikologlar yürütmektedir. Psikolog, savcı ve polis memurları çocuk psikolojisi ve görüşme teknikleri konusunda eğitim almıştır (Goddard ve ark. 2015). İzlanda Barnahus modelinde adli görüşmeciler genellikle çocuk psikolojisi alanında bir temele sahip olup, görüşmecilerin tamamı standartlaştırılmış bir görüşme protokolünün kullanımı (bkz. NICHD protocol) konusunda eğitim almışlardır (Goddard ve ark. 2015). Türkiye'de adli görüşme odalarında gerçekleşen görüşmelere yönelik öneri kılavuzları bulunmasına karşın, uzmanların belli bir görüşme protokolü eğitimine tabi tutulmadıkları bilinmektedir (Sarica ve Coşkun, 2000). Türkiye çocuk izlem merkezi modeli ile ilgili yürütülen bir çalışmada da adli görüşmelerde görüşmecilerin standart protokol kullanmadıkları belirtilmektedir (Üstün Güllü 2020). Türkiye'de adli görüşmelerin ortak bir protokol çerçevesinde gerçekleşmesi, mağdur beyanlarının güvenilirliğini artıracak ve görüşmeciler için de yol haritası oluşturacaktır (Sarica ve Coşkun 2000, Üstün Güllü 2020).

Şamar'ın (2018) Türkiye'nin bir adliyesinde faaliyet sunan adli görüşme odası çalışanlarını örneklem grubuna aldığı araştırmasında, uzmanların yalnızca bir haftalık adli görüşme eğitiminden geçtiği ve eğitim programının yeterli bulunmadığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Adli görüşme odaları eğitiminde çocuk izlem merkezi modelinin aktarıldığı, bazı uzmanların istekleri halinde süpervizyon eğitimine katıldıkları bilgisi edinilmiştir (Şamar 2018). Kök'ün (2019) çalışmasında da Türkiye'de adli görüşme odalarında hizmet sunan uzmanlarla yapılan görüşmelerin analizi neticesinde, katılımcıların adli görüşme eğitimlerini yeterli görmedikleri saptanmıştır. Türkiye çocuk izlem merkezi oluşumunda görev alan adli görüşmecilerle yürüttüğü bir diğer çalışmada, adli görüşmecilerin yürüttükleri görevle ilgili aldığı eğitimden memnun oldukları, aldıkları eğitimin yeterli olduğunu düşündükleri ancak standart bir eğitim almalarına rağmen farklı şehirlerde uygulama açısından farklılıklar görüldüğü ifade edilmiştir (Üstün Güllü 2020). Yüksel (2018) tarafından Türkiye'deki bir çocuk izlem merkezinde verilen hizmetlerin değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmada, çalışmaya katılımcı olan adli görüşmecilerin tamamının çocuk izlem merkezi sürecini olumlu şekilde değerlendirdiği, adli görüşmeci katılımcıların %75,6'sının bu oluşumda alınan beyanları yeterli bulduğu ve %70,7'sinin mağdura destek sağlamada kendisini yeterli algıladığı belirlenmiştir. Ayrıca katılımcılar, çocuk izlem merkezinde sunulan hizmetin niteliğinin artırılmasında tükenmişlik hususunda çalışmalar yapılması ve bütün paydaşlar ile süpervizyon uygulaması ve standardizasyon çalışmalarına gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Orhan'ın (2020) Türkiye'de faaliyet gösteren 26 çocuk izlem merkezinde görev alan 106 adli görüşmeciye örneklem grubuna dâhil ettiği çalışmasında katılımcıların ikincil travmatik strese yönelik tedbirler alınması, düzenli süpervizyon desteği, hizmet içi eğitim programları ve güncelleme eğitimleri sunulmasına yönelik talepleri aktarılmıştır. Cronch ve arkadaşları (2006) tarafından adli görüşmelerin kaydedilmesi, görüşme kayıtları ve kopyalarının süpervizörler tarafından düzenli olarak denetlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Görüşmelerin video kaydına alınması, iyi

yürütülmemiş görüşmeleri tespit etmede süpervizörler için temel bir kalite kontrol mekanizması olabilmektedir (Wood ve Garven 2000). Türkiye uygulamalarına yönelik yapılan araştırmaların bulguları (Şamar 2018, Yüksel 2018, Orhan 2020) göz önüne alındığında, çocukla adli görüşme yürüten profesyonellerin süpervizyon eğitimlerinin sıklaştırılması ve adli görüşmelerin niteliğinin artırılması amacıyla bu eğitimlerin zorunlu hale getirilmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Türkiye adli görüşme odaları modelinde hizmet veren profesyonellerin çocukla adli görüşme eğitimine katılmış olması kriterinin yanı sıra tercihen psikoloji, psikolojik danışmanlık ve sosyal hizmet alanlarından mezun olma ile asgari üç yıllık tecrübeye sahip olmaları gerekliliği belirtilmiştir (Atılğan ve ark. 2014). Türkiye çocuk izlem merkezlerinde hizmet sunacak olan adli görüşmecilerin eğitim standartları kılavuzunda (Sağlık Bakanlığı 2017) ise sertifikalı eğitim programına “sağlık kurum ve kuruluşlarında görev yapan hekim, çocuk gelişimcisi, psikolog, sosyal çalışmacı ile çocuk gelişimi, psikiyatri, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik veya sosyal hizmet alanlarında yüksek lisans yapmış hemşire” unvanlı meslek elemanlarının kabul edileceği belirtilmektedir. Bu kılavuzda, meslek elemanlarının sertifikalı eğitim programına katılma kriteri olarak asgari görev yapma süresinin belirtilmediği görülmektedir (Sağlık Bakanlığı 2017).

“Çocuk Koruma Kanunu’nda sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan diğer mesleklerin (sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri mezunları ve pedagoğ kadrosunda görevlendirilen alan dışı fakülte mezunları) adli görüşmeci olarak sürece dâhil edilmesinin uluslararası standartlara uygun olmadığı; kanıta dayalı ve çocuk yararına bir görüşme yapılması önünde bir engel olduğu düşünülmektedir. Söz konusu mesleklerin eğitim formasyonları değerlendirildiğinde, çocukla görüşme/mülakat teknikleri, aile ve çocuğun psiko-sosyal değerlendirilmesi gibi eğitimleri almadıkları bilinmektedir” (Atılğan ve ark. 2014).

Bu açıdan, Türkiye’de adli görüşme hizmeti sunulan tüm oluşumlarda görev almak üzere eğitim programına aday olan meslek elemanlarının lisans eğitimi müfredatlarının, sunulacak olan hizmete uygunluğu değerlendirildikten sonra adayların adli görüşme eğitimine katılmalarının sağlanmasının çocuk yüksek yararına olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yurtdışı uygulamalarına bakıldığında (APSAC 2012, Newlin ve ark. 2015) çocukla adli görüşmecilerin çeşitli disiplinlerden, eğitim geçmişinden ve kurumlardan geldiği görülmekle birlikte çocukla adli görüşme eğitimine çocuk savunuculuk merkezleri, kolluk kuvvetleri, çocuk koruma hizmetleri, tıbbi hizmetler, yasal kurumlarla bağlantılı kişiler ile silahlı kuvvetler ve sivil toplum kuruluşlarında görev alan binlerce profesyonelin katılım sağladığı belirtilmektedir. Türkiye’de adli görüşme yürütülen modellerde, kurumlar ve profesyoneller arasında uygulama yönünden farklılıklarla karşılaşıldığı ve bu durumun yapılan adli görüşmelerin geçerliliğine olumsuz etki yapabildiği, çocukla birden çok defa görüşülmesine sebep olabildiği ve çocuk görgü tanığının beyanındaki güvenilirliğe de olumsuz etkide bulunduğu

ifade edilmektedir (Ermağan Çağlar ve Türk 2019). Bu bağlamda, Türkiye çocuk izlem merkezi ve adli görüşme odaları oluşumunda görev alacak profesyonellere yönelik düzenlenecek eğitim programlarında, cinsel istismar mağduru çocukla adli görüşme konularının standart hale getirilmesi ya da ortak düzenlenebilecek eğitim programına ve süpervizyon sistemine her iki oluşumdaki profesyonellerin katılımcı olarak dâhil edilmesi önerilebilir. İlgili yazındaki bir çalışmada, çocuk izlem merkezindeki hizmet sunumuna katılan bütün kurum paydaşlarına yönelik olarak zorunlu hizmet içi eğitim programlarının planlanması, bir başka çalışmada da Cumhuriyet savcılarına yönelik seminer ve hizmet içi eğitimler planlanması önerilmektedir (Orhan 2020, Üstün Güllü 2020). Bu sayede, yürütülen adli görüşmelerin etkililiği ve niteliğini değerlendirebilmeye imkân tanıma ile mağdur çocuğun yineleyen adli görüşmelerle örselenmesini önleme adına adli görüşmecilere yönelik düzenlenen çocukla adli görüşme eğitimlerine Cumhuriyet savcısı, hâkim, kolluk görevlileri ve çocuk koruma sisteminde görev alan profesyonellerin de katılım sağlaması ya da hizmet içi eğitim modüllerinde bu konulara yer verilmesinin değerli olacağı düşünülmektedir. Şamar ve Urhan (2020) tarafından yürütülen çalışmada da adli görüşme, kırılğan gruplarla iletişim ve adli görüşme odaları konularında Cumhuriyet savcıları ve hâkimlere yönelik eğitim programları hazırlanmasının multidisipliner ekip arasındaki işbirliği açısından önemli olabileceği belirtilmektedir.

Yaşça Küçük ve Kırılğan Durumdaki Çocuklarla Yürütülen Adli Görüşmenin Güvenilirliği

Yaşça daha küçük olan çocuklardan genel olarak daha az ayrıntı sağlanması şaşırtıcı değildir. Bu durum, küçük çocuklarda kullanılmak üzere etkili görüşme tekniklerine olan ihtiyacın altını çizmektedir (Cronch ve ark. 2006). Adli görüşmede, küçük yaş grubu mağdur çocukların zaman ve mekân algısına dair kavramlarını saptayabilmek gereklidir. Zaman kavramı ile ilgili yöneltilen sorularda, okul öncesi yaş grubu çocuklarına tarih sözcükleri ile soru cümlesi oluşturmak yerine ilgili olayın, çocuğun hatırlayabileceği önemli olaylarla (örn., doğum günü) arasındaki zaman ilişkisine dair sorular yöneltilir (Çelik 2017). Çocuktan olayı aydınlatıcı düzeyde bilgi elde edilemezse, çocuğun aktarımları kafa karıştırıcı, tutarsız ya da hatalı olarak yorumlanabilir ve güvenilirlik değerlendirmesinde bu durum, sorun teşkil edebilir (Stolzenberg ve ark. 2020).

Katz ve Kosher’in (2020) çalışmasının sonuçları, adli görüşmecilerin küçük çocukların ayrıntılı, güvenilir ifade verme becerilerinin sınırlı olduğuna inandıklarını göstermiştir. Bu algıların, çocukların adli görüşmeye katılmalarının önünde bir engel oluşturabileceği unutulmamalıdır. Küçük çocuklarla görüşme yapmanın zor olduğu koşullarda görüşmeye yardımcı olabilecek bazı tekniklerden yararlanılabilmektedir. Bu tekniklerden biri de odaklaşma tekniğidir. Odaklaşma tekniği, küçük çocuklardan bilgi alma konusunda en etkili tekniklerden birisidir. Bu teknikte; uygun sorulan sorular, anatomik çizim, resim çizimi, öykü anlatma ve bebek evleri kullanımı mevcuttur. Bilgi elde etmek amaçlı bunların sadece biri değil birden fazlasının kullanımı faydalı olabilir. Bu yöntemlerin uzmanlar

tarafından uygulanması gerekmektedir. Alan yazın araştırmaları, travmatik deneyime sahip olan çocukların yaptığı resimlerin diğer çocuklardan farklı olduğunu göstermektedir. Örneğin, ensest olgularında bazı çocuklar genital organ çizimi yapmakta, kendisini istismar eden aile üyesini, resimde kendisinden uzak yere çizebilmektedir. Resim ve çizim teknikleri görüşmeye yardımcı araçlar olarak kabul edilmeli, çocuğun resimlerinde yer alan sembollere mutlak doğru şekilde yaklaşılmamalı, mağdurun çizimleri sonrasında kendisiyle konuşularak bilgi almaya çalışılmalıdır. Bir diğer teknik de oyun terapisine dayalı tekniktir. Bu teknikte, cinsel istismar yaşantısının öncesi ve sonrasında oyun aracılığıyla canlandırılması temel alınmaktadır. Tekniğin doğasından dolayı, mağdurun travmatize olma ihtimaline dikkat edilmelidir. Mağdurun canlandığı roller vasıtasıyla aktardığı bilgileri ve tepkilerini görme bakımından oyundan destek alınması önemlidir. Yoğun ve tekrarlayıcı travmaya sahip mağdur çocuklar, hayali oyunları oynamayı pek tercih etmemekte, tercih ettiklerinde ise en korkutucu rolleri seçmektedir. Mağdurun sosyodemografik özellik ve yaşantısı dikkate alınarak görüşme oyun değerlendirilmesi yapılmalıdır (Atılğan ve ark. 2014).

İlgili yazında, küçük yaşta çocukların bilişsel bakımdan tam olarak olgunlaşmamış olmasının, kolaylıkla algılayamamaları, hatırlayamamaları ve kendilerinden istismar konusunda tutarlı bilgi sağlanamaması anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu durum, rahat bir ortam ve görüşme tekniklerinin de karşı koyamayacağı bir kısıtlılık olabilmektedir (Cross ve ark. 2008). Öyle ki en düşük kaç yaşındaki bir çocukla adli görüşme yürütülebileceği hususu, bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Perona ve arkadaşları (2005), dört yaşın altındaki çocuklara sunulan herhangi bir konunun, sunulma şekli ne olursa olsun, o yaş grubundaki çocukların gerçek ve yalanlarla ilgili soruları doğru olarak cevaplayamayabileceğinin dikkate alınmasını önermektedir. İzlanda Barnahus modeline bakıldığında, bu merkezlerde genellikle üç buçuk yaşından itibaren çocuklarla adli görüşme yürütüldüğü belirtilmektedir (Goddard ve ark. 2015). Yine ilgili yazında, sınırlı iletişim kapasiteleri sebebiyle beş yaş ve altındaki çocuklarla cinsel istismar ile ilgili direkt görüşme yapılmaması gerektiği (International Rescue Committee 2012) belirtilmekle beraber; Türkiye uygulamasında iki - beş yaş grubu çocuklarının gelişimsel özellikleri değerlendirilip kendisini ifade edebilecek düzeyde sözel beceriye sahip olduğu kanaat edilenlerle adli görüşme gerçekleştirilebildiği bilinmektedir. Bu çocuklarla yapılan görüşmelerin güvenilirliği değerlendirilirken, kendisini sözel olarak ifade edebilseler bile bu yaş grubunun, gerçek ve yalanı ayırt etme yetisinin henüz gelişmeyeceği hususunun dikkate alınması önerilir. Mağdurun gerçek ve yalan kavramları hakkında bilgisinin tam olarak gelişmediği tespit edilirse çocuk, kolay yönlendirilebilir olabileceğinden görüşmenin diğer aşamalarında dikkatli davranılması gereklidir (Çelik 2014). Gerçek ve yalanlarla ilgili soruları doğru olarak yanıtlanamama, küçük yaş grubu çocukların gerçeği söylemeyeceği anlamına gelmemekle birlikte, gerçek ve yalanı ayırt etme yetisi henüz gelişmemiş olan çocukların yalan söyleyebilme becerisine sahip olma ihtimalinin düşük olacağı da bilinmelidir (Perona ve ark. 2005, Çelik 2014).

Görüşülen kişinin psikososyal özellikleri ile gereksinimlerinin izlenmesi, görüşme sürecini kolaylaştıran bir etkidir. Çocuktan edinilen eksik bilgi, doğru yöneltilemeyen ya da unutulmuş bir sorunun göstergesi olabilir (Erükçü ve Akbaş 2013). Görüşmede sorulan soruları görüşmeciyi memnun edecek şekilde cevaplamaya çalışma, sorulan soruları anlamama, hafızanın tekrarlanan, yönlendirici sorulardan etkilenmesi, olayları hatırlamada başarısız olma ve tahminde bulunma ya da bireysel kazançtan ötürü görüşmeciyi kasıtlı olarak yanıltma gibi çeşitli nedenlerden dolayı çocuklardan doğru olmayan bilgiler edinilebilir (Reno ve ark. 2000).

Mağdur çocuk, istismar yaşantısını aktarırken kendiliğinden düzeltmeye başvuruyor, anımsadıklarının doğruluğundan emin olmadığını belirtiyorsa beyanın gerçekliği artmaktadır. Uydurulan öykülerde beyanın daha gerçekçi anlaşılması adına kişi, tüm ayrıntıları anımsadığını bilhassa yansıtmak isteyecektir. Sonradan üretilmiş beyanlarda kişi, güvenilir görünmek için aktarımlarından kuşku duyduğunu belirtmemektedir. Özellikle aile içi olgularda çocuk, istismarın sonlanmasını istese de fail olan yakınına sevgi duymayı sürdürüp failin zarara uğramasını istemeyebilir. Yine çocuğun, maruz kaldığı istismar yaşantısının kendi davranışlarından kaynaklı olduğunu düşünüp suçluluk hissetmesi ve faili affetmek için anlayışlı davranmaya çalışması da beyanın güvenilirliğini artırmaktadır (Alpar 2017).

Cinsel istismara uğrayan ya da uğradığından şüphelenilen fiziksel veya zihinsel engele sahip çocuklarla sözlü görüşme yapılması olanaklı olmayabilir. Bu gibi durumlarda çocuğa bakım veren kişiden bilgi alma, gülümseme gibi sözsüz iletişim yöntemleri, oyuncak veya resim gibi stratejiler kullanılabilir (International Rescue Committee 2012). Türkçe'ye hâkim olmayan mülteci çocuklarla yürütülecek olan adli görüşmelerin öncesinde mevcutsa çocuk ile ilgilenen devlet yetkilisinden bilgi edinmenin, adli görüşmede tercüman bulundurmanın, tercümanı adli görüşmecinin ifadelerini farklılaştırmadan ve kısaltmadan olduğu gibi aktarması gerektiği yönünde bilgilendirmenin, tercümanla yürütülen adli görüşmelerde çocukla adli görüşmecinin göz kontağını kesmemesi gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır (Bağ ve ark. 2017).

Otoriteye uymada çocukların beklenti ve sosyal statüleri, görüşme esnasında onları daha hassas duruma sokabilmektedir. Çeşitli yönlerden kırılan hale gelmiş ve özellikle etnik farklılığı olan çocuklar, olası çatışmayı önlemek adına otoriteler ile daha dolaylı şekilde iletişime geçebilmektedir. Örneğin, bu çocuklar ile görüşmede güvenilir ve duyarlı bir görüşme atmosferi oluşturmalı, otoriter yaklaşımdan uzak durulmalı ve doğrudan şekilde iletişime imkân tanıyacak metotların kullanılmasına dikkat edilmelidir (Atılğan ve ark. 2014).

Ölçüt Bazlı İçerik Analizi ve Güvenilirlik

Çocuk cinsel istismarı şüphesi olan vakalarda görgü şahitleri bulunma olasılığının düşük oluşu ve mağdura yönelik ruhsal belirtilerle öykü arasında nedensellik oluşturmada yaşanan zorluklar, çocuk beyanlarının güvenilirliğinin saptanmasına dair teknikler geliştirmeye ışık tutmuştur (Çelik 2014). Pek

çoğunda yeterli düzeyde fiziksel kanıt mevcut olmaması nedeniyle de çocuk cinsel istismarı davalarında, beyanların doğru olup olmadığı hususu kritik öneme sahip olmaktadır. Bu sebepten ötürü, beyanların gerçekliğinin analiz edilmesi önemli bir husustur (Eyüpoğlu 2012). Ölçüt bazlı içerik analizi, cinsel istismar mağduru çocukların beyanının geçerliliğinin incelenmesinde kullanılan bir analizdir (Alpar 2017). “Gerçekten yaşanmış olayların ifadesi, uydurma olayların ifadesinden niteliksel ve kalite olarak farklıdır” (Yuille 1992) ana mantığına dayanan ölçüt bazlı içerik analizinin (Yuille 1992, Eyüpoğlu 2012) “ifadenin tutarlılığı (mantıksal yapı), yapılandırılmamış ürün olması (spontane ifade), yeterli miktarda detay, kavramsal çatı, karşılıklı etkileşimlerin tasviri, karşılıklı diyalogların aktarımı, beklenmedik yarım bırakmalar, alışılmadık detaylar, periferik (çevresel) detaylar, doğru aktarılmış fakat anlaşılmamış detaylar, harici olaylara göndermeler, kendi psikolojik durumuna göndermeler, saldırganın psikolojik durumuna göndermeler, spontane düzeltmeler, hafızanın yanılabilirliğini kabul, kendi ifadesi hakkında şüpheye düşme, kendini suçlama, saldırganı affetme, suça dair spesifik karakteristikler” ölçütleri mevcut olup, analizin bu konuda uzmanlık eğitimine sahip adli psikolog, kriminolog veya adli dilbilim uzmanınca değerlendirilmesi gereklidir. Analizin değerlendirilmesinde iki yaklaşım benimsenmektedir. İlk yaklaşımda, ilk beş ölçütün tamamı ile diğer on dört ölçütten en az iki ölçütün karşılanması esassen, diğer yaklaşımda tüm ölçütler içinden en az sekiz ölçütün karşılanması esas alınmıştır. Pek çok kuramsal ve klinik çalışmada, ölçüt bazlı içerik analizinin beyanların doğruluğunu yaklaşık %90 oranında saptadığı belirlendiğinden bu analizin Türkiye’de bilirkişi raporu şeklinde istenilmesi önerilmektedir (Eyüpoğlu 2012). Ancak Türkiye’de cinsel istismar mağduru çocukların ifadelerinin değerlendiriciler arası güvenilirliği konusunda ilgili yazıma ilk verileri sunmak üzere yürütülen çalışmanın sonucu, güvenilirlikle ilişkili içerik analizinde değerlendiriciler arasında farklar mevcut olabileceğini ortaya koymuştur. Analizin birden çok kör değerlendirici ile uygulanması önerilmektedir (Bilginer ve ark. 2021).

İfadenin güvenilirliğinin tespitinde, çok boyutlu bir değerlendirme gereklidir (Bilginer ve ark. 2021). Raskin ve Esplin (1991), çocukların güvenilirliğinin sistematik değerlendirmesinin üç ögeye bağlı olduğunu öne sürmüştür: yüksek nitelikli bir görüşme, ölçüt bazlı içerik analizi kriterlerinin varlığının ya da yokluğunun değerlendirilmesi, geçerlilik kontrol listesinin tamamlaması. Geçerlilik kontrol listesi; arka plan özellikleri (bilişsel-duygusal sınırlılıklar, dil ve bilgi, görüşme sırasındaki duygulanım, etki altına alınabilirlik/yönlendirilebilirlik), görüşme özellikleri (görüşme metotları, ifade içeriği üzerinde etki), motivasyonel faktörler (anlatım motivasyonu, açıklamaların bağlamı, başkalarının etkisi) ve soruşturma sorularından (gerçekçilik eksikliği, tutarsız ifadeler, çelişkili deliller, suç karakteristikleri) oluşmaktadır (Raskin ve Esplin 1991, Lamb ve ark. 1997). Ölçüt bazlı içerik analizi sistemini kullanarak ifadeleri değerlendirdikten sonra görüşmeciler, her bir pozitif yanıtın iddiaların güvenilirliği konusunda bir şüphe uyandırması gerektiğini göz önünde bulundurarak kontrol listesindeki tüm maddeleri değerlendirmelidir (Lamb ve ark. 1997).

Türkiye’de çocuk ifadelerinin güvenilirliğinin değerlendirildiği olgulardan birisi çocuk izlem merkezleridir. Çocuk izlem merkezinin sağladığı olanaklardan biri ifade, muayene ile adli ruhsal değerlendirme arasındaki tutarlılığının incelenbilmesini için profesyonelleri buluşturan model olmasıdır. Bu oluşumda adli görüşmeciler, yürüttükleri görüşmenin içeriği ile beyanın güvenilirliğine dair hazırladığı raporu Cumhuriyet Savcılığına iletmektedir. İlgili Cumhuriyet Savcısı, çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanından ifadenin güvenilirliğine dair bilirkişi olarak rapor düzenlemesini talep edebilmektedir. Bu değerlendirme esnasında mağdurun detaylı geçmişi ile ruhsal muayene kayıtlarına ilaveten beyanın, “ölçüt bazlı içerik analizi”ne göre incelenmesi önemlidir (Bağ ve Bilginer 2018).

Bu bilgiler ışığında, adli görüşmenin güvenilirliğinde sadece ifadenin içeriği değil, mağdurun doğru olmayan aktarım vermeye yönelik motivasyonu, çevresel faktörler, psikiyatrik inceleme, öyküyle ilgili ayrıntılar, geçmiş istismar yaşantısı, kullanılan görüşme tekniği ile istismarı destekleyen fiziksel bulgular gibi birçok unsur beraber değerlendirilip fikir oluşmalıdır (Bağ ve Bilginer 2018).

Sonuç ve Öneriler

İstismarın istenmeyen sonuçlarının engellenmesi, tedavi desteği sağlama ile tekrarlayan istismarların meydana gelmemesi amacıyla çocuk istismarının tanınması gereklidir. Bilhassa son yirmi senede bütün dünyada, çocuk istismarına engel olmaya dönük yapılan çalışmalar ivme kazanmıştır. Pek çok ülkede ve Türkiye’de bu amaçla, aileler ve eğitimciler için ise bilgilendirme programları, sağlık meslek grupları için ise bilgilendirme programları oluşturulmaya başlanmıştır (Ürer ve Kılıç 2019).

İstismar ile mücadelenin en doğru biçimi, istismarın oluşmasını engellemektir (Ürer ve Kılıç 2019). Türkiye’de çocukları istismardan korumada devletin yükümlülüğünü açıklayan kanunlar mevcut olmakla birlikte, bu yükümlülüğün uygulanmasında kullanılması gerekli olan yetkileri belirleyen düzenlemelerin de oluşturulması gereklidir. Çocuklar yalnızca kanunlarla korunamaz, kanunun sadece cezalandırıcı unsuru, koruma bakımından en zayıf ve elverişsiz olanıdır (Bilen ve Akbulut 2019).

Türkiye’de adli görüşmelerin çocuğun yüksek yararı ilkesi göz önüne alınarak yürütülmesi amacıyla adli görüşme odaları ve çocuk izlem merkezleri oluşturulmuştur. Fakat Türkiye’deki bu modellerde, kurumlar ve profesyoneller arasında uygulama yönünden farklılıklarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu farklılıklar, yapılan adli görüşmelerin geçerliliğine olumsuz etki yapabileceği gibi gerekli olan bilgilerin görüşmelerden toplanamaması sebebiyle mağdur çocukla birden çok defa görüşülmesine sebep olabilmektedir. İlk görüşmeden sonraki görüşmeler, mağdurun ikincil travmatizasyonuna sebep olmakla birlikte olaya ilişkin bellek hatalarının ortaya çıkmasına ve çocuk görgü tanığının beyanındaki güvenilirliğe de olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu sayede, bu modelin oluşturulma amaçlarından olan çocuğun ikincil örselenmesinin önüne geçme hedefiyle çelişki yaşandığı söylenebilir (Ermağan Çağlar ve Türk 2019).

Faaliyete başlama geçmişinin adli görüşme odalarına göre daha eski olması ile yalnızca cinsel istismar mağduru çocuklara hizmet sunuyor olma durumu göz önüne alınarak bu yazıdaki adli görüşmelerin güvenilirliği kavramı daha çok Türkiye çocuk izlem merkezi modelindeki uygulamalar ışığında aktarılmıştır. Çocuk izlem merkezlerinin verimli biçimde faaliyetine devam edebilmesi adına hizmet sunan profesyonellerin donanımlı olması, bu alanda yeterli bilgi ve yeteneğe sahip olmaları hizmetin kalitesini yüksek düzeyde etkileyebilecek etkidir. Bununla birlikte, bu alanda devamlı şekilde hizmet yürüten profesyonellere, yaşamaları muhtemel olan ruhsal etkilenme ve tükenmişliğe yönelik destek verilmesi, hizmet sunucular için ve çocuklarla yapılacak etkili görüşmeler yönünden değerli olacaktır (Kök 2019).

Türkiye'deki hali hazırda gelişmelere rağmen profesyonelleri standart bir uygulamada buluşturan adli görüşme protokolünün mevcut olmayışı, uygulama sırasında farklılıklar oluşmasına yol açmaktadır. Bu farklılıklar, adli görüşme yürüten profesyonellerin belirsizlik hissetmesine, mağdurun süreçteki tekrarlayıcı örselenmesine ve elde edilen bilgilerin güvenilirliğinin sorgulanmasına sebep olabilmektedir (Ermağan Çağlar ve Türk 2019). Olumsuz sonuçlardan kaçınmak için mevcut görüşme teknikleri sürekli olarak incelenmeli ve gerektiğinde gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş yeni sürümleri yayımlanmalıdır (Cronch ve ark. 2006). Adli görüşme teknikleri kullanımının olumlu çıktılarını göz önüne alındığında, konu hakkında araştırmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir (Ersoy 2006).

Çocukların beyanı alınırken soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde itina gösterilmesi, yönlendirmeden olabildiğince kaçınılması, bilimsel şekilde güvenilirliğinin incelenmesi gereklidir (Çelik 2014). Çocuk koruma alanında çocukla görüşme yapan herkes, çocuğa zarar vermeyi önleyen ve doğru bilgi toplayan stratejiler kullanmanın önemini farkında olmalıdır (Reno ve ark. 2000). Cinsel istismar olgularında soruşturma ve kovuşturma sürecinin multidisipliner olarak değerlendirilmesi gereklidir (Çelik 2014). Çocuk cinsel istismarı olgularına yaklaşımda adli görüşme kadar çocuğa sunulan tüm müdahale yaklaşımlarının her birinin büyük öneme sahip olduğu ve birinde oluşabilecek aksaklığın tüm parçaları çeşitli düzeylerde olumsuz şekilde etkileyebileceği unutulmamalıdır.

Özetle, çocuğu travmatize etmeyen ve güvenilirliği yüksek bir görüşme yürütmek için dünyanın pek çok yerinde kullanılan adli görüşme protokollerinden yararlanılması (Erükçü ve Akbaş 2013, Çelik 2014, Ermağan Çağlar ve Türk 2019), çocuğa sunulan hizmetin niteliğinin artırılmasında ise çocukla adli görüşme yürüten profesyonellere eğitimsel (zorunlu süpervizyon, meslek içi eğitim vb.) ve psikolojik destek (tükenmişliğe ve ikincil travmatik strese karşı) hizmetleri sunulması değerli olacaktır (Şamar 2018, Yüksel 2018, Orhan 2020). İlaveten Türkiye modellerinde çocukla adli görüşme yürütmek üzere eğitim almaya başlanan personelin lisans eğitimi müfredatının alacağı görevle uyumunun değerlendirilmesi, bünyesinde adli görüşme yürütülen kurumlar ve bu oluşumlarda hizmet sunan profesyoneller arasındaki uygulama farklılıkların azaltılması için multidisipliner çalışmalar planlanması (Ermağan Çağlar ve Türk 2019), adli

sistemde görev alan diğer profesyoneller için de seminer ve hizmet içi eğitimler düzenlenmesi (Orhan 2020, Şamar ve Urhan 2020, Üstün Güllü 2020), ayrıntılı ve güvenilir ifade verme becerilerinin sınırlı olabilmesi sebebiyle yaşça daha küçük ya da fiziksel veya zihinsel engele sahip çocuklarla yürütülen görüşmelerde iletişime yardımcı tekniklerden (sözsüz iletişim, oyun terapisi, resim ve çizim teknikleri vb.) yararlanılması (International Rescue Committee 2012, Atılğan ve ark. 2014, Katz ve Kosher 2020), beyanın gerçekliğinin analiz edilmesinde ölçüt bazlı içerik analizi ile birlikte (Eyüpoğlu 2012) mağdurun doğru olmayan aktarım vermeye yönelik motivasyonu, çevresel faktörler, geçmiş istismar yaşantısı ve fiziksel ve ruhsal muayene bulguları gibi birçok unsurun beraber değerlendirilmesi (Bağ ve Bilginer 2018) gerekli ve önemli görülmektedir.

Yazarların Katkıları: *Yazarlar çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladıklarını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduklarını kabul etmiştir.*

Danışman Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.*

Finansal Destek: *Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Authors Contributions: *The authors attest that they have made an important scientific contribution to the study and have assisted with the drafting or revising of the manuscript.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *No conflict of interest was declared by the authors.*

Financial Disclosure: *The authors declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

- Alpar G (2017) Çocukla adli görüşme ve iletişim. In Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale. (Eds D Yücel, MB Gönültaş):191-203. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Anderson J, Ellefson J, Lashley J, Miller AL, Olinger S, Russell A et al. (2010) Corner House Forensic Interviewing Protocol: RATA. Thomas M. Cooley Journal of Practical and Clinical Law, 12:193-331.
- Atılğan EÜ, Yağcıoğlu S, Çavdar Y (2014) Çocuklarla Adli Görüşme İçin Rehber. Ankara, Adalet Bakanlığı.
- Bağ Ö, Bilginer Ç (2018) Çocuk izlem merkezlerinde yürütülen sağlık hizmetlerinin gözden geçirilmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 25:83-89.
- Bilen SA, Akbulut B (2019) Çocuğun cinsel istismarını önlemede yasaların etkisi üzerine. Çocuk İstismarı ve İhmali (Ed B Ulukol):857-862. İstanbul, Punto Yayınları.
- Bilginer Ç, Üstün Güllü B, Orhan G, Kalaycı BM, Erden G, Koçtürk N (2021) Türkiye'de cinsel istismar mağduru çocukların beyanlarında ölçüt bazlı içerik analizine göre değerlendiriciler arası güvenilirlik. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 28:52-59.
- Cassidy H, Akehurst L, Cherryman, J (2020) Police interviewers' perceptions of child credibility in forensic investigations. Psychiatry Psychol Law, 27:61-80.
- International Rescue Committee (2012) Caring for Child Survivors (CCS) of Sexual Abuse Guidelines. New York, International Rescue Committee.
- Cronch LE, Viljoen JL, Hansen DJ (2006) Forensic interviewing in child sexual abuse cases: Current techniques and future directions. Aggress Violent Behav, 11:195-207.
- Cross TP, Jones LM, Walsh WA, Simone M, Kolko DJ, Szczepanski J et al.

(2008) Evaluating children's advocacy centers' response to child sexual abuse. *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*, 8:1-12.

Çelik D (2014) Çocukluk çağı cinsel istismar olgularında mağdur ifadesinin delil niteliği ve ifade geçerlilik analizi (Doktora tezi). İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

Çelik D (2017) Mağdur çocuklarla adli amaçlı görüşme. In *Adli Psikolojide Gözlem Görüşme ve Psikolojik Değerlendirme*. (Eds EŞ Durak, M Durak):67-98. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Sağlık Bakanlığı (2017) Çocukla Adli Görüşmeciler Sertifikalı Eğitim Programı Sağlık Alanı Sertifikalı Eğitim Standartları. Ankara, TC Sağlık Bakanlığı.

Ermağan Çağlar E, Türk T (2019) İstismara maruz kalan çocuklarla adli görüşme: NICHHD protokolü önerisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11:393-412.

Ersoy PE (2006) Çocuk cinsel istismarı vakalarında adli görüşme: Günümüz teknikleri ve gelecekteki yönelimler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12:57-67.

Erükçü G, Akbaş E (2013) Mağdur çocuklarla adli mülakat teknikleri. *Journal of Society & Social Work*, 24:199-207.

Eyüpoğlu A (2012) Cinsel istismar mağduru ifadelerinin ölçüt bazlı içerik analizi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 1:1-22.

Goddard A, Harewood E, Brennan L (2015) Review of Pathway Following Sexual Assault for Children and Young People in London. Havens, Kings College Hospital London.

Herbert JL, Bromfield L (2016) Evidence for the efficacy of the Child Advocacy Center model: A systematic review. *Trauma Violence Abuse*, 17:341-357.

Katz C, Kosher H (2020) He's just a baby: Forensic interviewers' experiences and perceptions of maltreated preschoolers' participation in the criminal justice system. *Child Youth Serv Rev*, 110:104738.

Kök H (2019) Türkiye'de cinsel istismara uğrayan çocuklara yönelik hizmet ve uygulamaların değerlendirilmesi: Bir model önerisi (Doktora tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Lamb ME, Orbach Y, Hershkowitz I, Esplin PW, Horowitz D (2007) A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHHD investigative interview protocol. *Child Abuse Negl*, 31:1201-1231.

Lamb ME, Sternberg KJ, Esplin PW, Hershkowitz I, Orbach, Y (1997) Assessing the credibility of children's allegations of sexual abuse: A survey of recent research. *Learn Individ Differ*, 9:175-197.

Newlin C, Steele LC, Chamberlin A, Anderson J, Kenniston J, Russell A et al. (2015) Child forensic interviewing: Best practices. *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*, 9:1-20.

La Rooy D, Brubacher SP, Aromaki-Stratos A, Cyr M, Hershkowitz I, Korkman J et al. (2015). The NICHHD Protocol: A review of an internationally-used evidence-based tool for training child forensic interviewers. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*. 2, 76 – 89.

Oral R, Can D, Kaplan S, Polat S, Ates N, Cetin G et al. (2001) Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Negl*, 25:279-290.

Orhan G (2020) Cinsel istismar mağduru çocukların adli görüşmesini yürüten profesyonellerin ikincil travmatik stres, tükenmişlik ve mesleki doyum düzeyleri ile ilişkili değişkenler: Türkiye örneği (Doktora tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.

Perona AR, Bottoms BL, Sorenson E (2005) Research-based guidelines for child forensic interviews. *J Aggress Maltreat Trauma*, 12:81-130.

Polat O (2007) İstismar olgularında çocukla klinik görüşme. In *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2 - Önleme ve Rehabilitasyon*. (Ed O Polat):57-75. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Raskin DC, Esplin PW (1991) Statement validity assessments: Interview procedures and content analyses of children's statements of sexual abuse. *Behav Assess*, 13:265-291.

Reno J, Marcus D, Leary ML, Brennan N, Turman KM (2000). The Differences Between Forensic Interviews - Clinical Interviews. Oklahoma, Child Abuse and Neglect Address University of Oklahoma Health Sciences.

Sarıca AD, Coşkun UH (2000) Cinsel istismar olgularında adli görüşme odalarının kullanımı: Hâkim, avukat, uzman ve mağdur görüşleri. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 8:117-142.

Stolzenberg SN, Morse SJ, Haverkate DL, Garcia Johnson AM (2020) The prevalence of declarative and indirect yes/no questions when children testify in criminal cases of child sexual abuse in the United States. *Appl Cognit Psychol*, 34:194-204.

Şamar B (2018) Mağduriyet bağlamında adli sosyal hizmet ve adli görüşme odaları: Eskişehir Adliyesi örneği (Yüksek lisans tezi). Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi.

Şamar B, Urhan B (2020) Adli görüşme odalarında suç mağdurlarıyla görüşme yapan adli görüşmecilerin deneyimlerinin incelenmesi: Eskişehir Adliyesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31:931-959.

Aydın M (2017). Adli Görüşme Odaları: AGO Uygulaması İçin Temel Hukuk Bilgisi. Ankara, Adalet Bakanlığı.

Bağ Ö, Bilginer SÇ, Çelik D, Evinç ŞG, Özdemir DF, Gülpınar MA et al. (2017). Adli Görüşme Odaları: Kırılgan Gruplar, Özellikle Durumlar ve Adli Görüşme Süreçleri. Ankara, Adalet Bakanlığı.

APSAC (2012) Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse. New York, The American Professional Society on the Abuse of Children.

Toth P (2011) Comparing the NICHHD and RATAAC child forensic interview approaches: Do the differences matter? *APSAC Advisor*, 23:15-20.

TCK (2004) Türk Ceza Kanunu. Kanun No: 5237 (12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete). Resmi Gazete, 12.10.2004.

Ulukol B (2019) Türkiye'de çocuk koruma sistemleri. In *Çocuk İstismarı ve İhmali*. (Ed B Ulukol):739-743. İstanbul, Punto Yayınları.

Ürer E, Kılıç BG (2019) Çocuk ve ergen psikiyatrisi yönünden istismarı önleyici yaklaşımlar. In *Çocuk İstismarı ve İhmali*. (Ed B Ulukol):875-783. İstanbul, Punto Yayınları.

Üstün Güllü B (2020) Cinsel istismar mağduru çocuklarla adli görüşme: Görüşme yöntemi ve görüşmecinin öznel deneyimi (Doktora tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.

Wood JM, Garven S (2000) How sexual abuse interviews go astray: Implications for prosecutors, police, and child protection services. *Child Maltreat*, 5:109-118.

Voogt A, Klettke B, Thomson D (2017) The development of a conceptual model of perceived victim credibility in child sexual assault cases. *Psychiatry Psychol Law*, 24:760-769.

Yuille JC (1992) L'entrevue de l'enfant dans un contexted' investigation et l'évaluation systématique de sadéclaration. In *L'enfant Mis à Nu. L'allégation D'abus Sexuel: La Recherche De La Vérité*. (Ed H Van Gijsegem):67-102. Montreal, Méridien.

Yüksel F (2018) Ankara Çocuk İzlem Merkezinde 2011-2015 yılları arasında adli görüşmesi yapılan çocuklara verilen hizmetin değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi